

Udržitelný rozvoj, ústup, nebo rozvrat?

Udržitelný rozvoj

Udržitelný rozvoj (sustainable development) je dosažitelný když:

- Změníme postupně naše hodnotové orientace tak, aby byly slučitelné s principy udržitelného rozvoje (princip předběžné opatrnosti aj.)
 - Dokážeme vytvořit a prosadit ekonomické nástroje napomáhající životnímu prostředí a udržitelnému rozvoji (nebo obecněji, když dokážeme prosadit nový, environmentálně orientovaný směr ekonomie a ekonomiky, který bude respektovat únosnou kapacitu využívání ekosystémů)
-

Udržitelný rozvoj, ústup, nebo rozvrat?

- Dokážeme vytvořit nové technologie, které budou úsporné, více efektivní a/nebo využívající nové možnosti využití hmoty (např. zvládnutí termojaderné fúze)
- Dokážeme vybudovat funkční a efektivní stát i samosprávné jednotky na úrovni obcí a regionů a dokážeme se domluvit i na alespoň základních principech nadnárodního, resp. globálního řízení
- K takovému rozvoji snad může mít blízko Skandinávie, Švýcarsko, Nový Zéland. Na podstatně nižší materiální úrovni možná i některé další země, snad Bhútán, Kostarika. Dokáží však tyto „ostrůvky pozitivní deviace“ udržet svoje postavení?

Udržitelný ústup (sustainable retreat)

Jako první zpropagoval tuto myšlenku autor hypotézy Gaia, James Lovelock, v knize „Revenge of Gaia“:

- Naše životní úroveň, resp. spotřeba energie, surovin a produkce znečištění není udržitelná
 - Není udržitelný ani počet lidí na planetě (7 miliard)
 - Hlavním nebezpečím a katalyzátorem změn budou klimatické změny, které se již nedají odvrátit
-

James Lovelock

Jsem dost starý na to, abych zaznamenal výraznou podobnost mezi přístupem k hrozbě války před více než šedesáti lety a hrozbě globálního oteplování dnes. Většina z nás si myslí, že by se asi brzy mohlo stát něco nepříjemného, ale stejně jako v roce 1938 nemáme jasno v tom, v jaké podobě to přijde a co s tím máme dělat. ... Je zvláštní, jak moc se Kjótský protokol podobá Mnichovské dohodě, politici se snaží projevit činnost, ale ve skutečnosti jen hrají o čas.

Co dělat?

- Naším úkolem tedy je zachránit, co se dá, zejména co se vědomostí týče, pro příští generace, aby mohly začít budovat nový typ civilizace, i když nevíme jaký
- Potíž je v tom, že udržitelný ústup bude politicky nepřijatelný a psychologicky těžko absorbovatelný. Pak hrozí, že budeme tak dlouho exponenciálně navyšovat spotřebu zdrojů a produkci odpadních látek, a únosná kapacita využívání ekosystémů bude natolik překročena, že dojde k nevratnému zhroucení (promrháme nejvzácnější vyčerpateľný a neobnovitelný zdroj – čas). Jinak řečeno, ukáže se, že chovat se podle principu předběžné opatrnosti je nad naše síly.

Pevnost Evropa?

Naději na udržitelný ústup by snad mohly mít evropské, resp. asi jen některé evropské země, snad Německo, Velká Británie, Francie, země Beneluxu, Rakousko, z mimoevropských snad i Japonsko, Kanada, Spojené státy, Austrálie. To by však předpokládalo budovat Evropu, resp. ostatní zmíněné regiony, jako pevnost, která za svými hradbami brání výtobytky civilizace. A je otázka, jestli na to Evropa má dostatek vůle a sil.

Unavená Evropa umírá?

Otakar A. Funda v knížce „Unavená Evropa umírá“ (2000) tvrdí, že civilizace zaniká, když:

- Ztratila vizi
 - Ztratila jistý nepsaný konsensus o tom, co je správné a co ne
 - Náklady potřebné na její udržení v chodu překročí objem zisku její produkce
 - Mechanismy sloužící k udržení jejího fungování v chodu dostoupily takové komplikovanosti, že nejsou opravitelné za provozu
 - Se unavila, když vyčerpala svůj rozlet a elán, když se v ní rozhostila rozkladná nálada
-

Společenský rozvrat doprovázený chaosem a násilím

Stejně jako se v minulosti celé civilizace zhroutily a zanikly, může se to stát (i když nemusí) opět. Mezi spouštěcí mechanismy mohou patřit:

- Klimatické změny (analogie s Titanikem)
- Ropný zlom a nedostatek energie obecně
- Nedostatek potravin vyplývající z nedostatku energie
- Migrace vyvolaná nesnesitelnými podmínkami přírodními (např. postupující desertifikace, vzestup hladiny oceánu), nebo společenskými (neochota v době globalizace a informačního věku snášet úděl chudých a zaostalých – např. současné nepokoje v arabských zemích)

Společenský rozvrat doprovázený chaosem a násilím

- Tyto faktory se mohou vzájemně synergicky posilovat a být podporovány dalšími globálními problémy – regionálním nedostatkem vody, šířením infekčních chorob, poškozením životního prostředí, politickou nestabilitou v rozvinutých zemích daných vysokou mírou zadlužení a „deficitem demokracie“ (projevujícím se např. nezvládnutelnou mírou korupce), organizovaným zločinem a terorismem atd.
 - Nebezpečí kumulativního účinku – tzv. „dokonalé bouře“ (perfect storm)
-

Přicházející anarchie

Obraz takového vývoje načrtnul již v roce 1992 Robert Kaplan v článku a následně v knize „Coming Anarchy“:

Základní faktory ovlivňující vývoj jsou ekologická vyčerpanost, kulturní a rasové kolize, geografická podmíněnost a proměny podoby války. Místem, kde se negativní působení těchto faktorů projevuje dnes nejzřetelněji, je Afrika, resp.oblast Guinejského zálivu. Tato část planety nabízí děsivý obraz chudoby, nemoci a vyčerpaných zdrojů. Je to region rozpadajících se národních států a mezinárodních hranic, rozmáhající se zločinnosti a permanentních

Přicházející anarchie

kmenových válek. Za této situace vystupuje jako skutečně strategické nebezpečí nekontrolovatelný výbuch kriminální anarchie. Takový vývoj možná očekává zbytek Afriky a třetího světa. V těchto extrémně těžce ovladatelných zemích pak tlak neústí v totalitarismus, ale v rozpad sociálních struktur a v „kulturu pouličních válečníků“, jako např. v Somálsku. Přes kontinenty se přeženou vlny nepřehledných konfliktů bez jasného schématu, což pro Západ znamená, že nebude existovat žádná zjevná, jednoduše definovatelná hrozba, jakou byl komunismus nebo nacismus.

Přicházející anarchie

- Dnes můžeme obraz zhroucených společností vidět např. v Somálsku (kultura pouličních, kmenových válečníků a pirátů), na Haiti (nefunkční stát, chaos, devastované životní prostředí), či ve Rwandě (přelidněné území s nedostatkem zdrojů, což byl jeden z hlavních faktorů války a genocidy).
 - Pokud by se naplnil třetí scénář a hrozil nabýt až apokalyptických rozměrů, je třeba zachránit, co se dá pro příští generace.
-

Lekce z historie

- Pro Evropu mělo na počátku 20. století vypuknutí 1. světové války, hromadné zabíjení umocněné nasazením kulometů, tanků a bojových plynů, jistě také apokalyptické rozměry. Podobně byl vyspělým světem tehdy asi vnímán nástup ateistického komunismu, hitlerovského nacismu a druhá světová válka.
 - Stejně jako 20. století, bude mít i 21. století své naděje a světlé stránky, ale také velká rizika s hrozby, tentokrát asi vskutku globálního charakteru.
-

Lekce z historie

Oproti minulým generacím a civilizacím máme snad několik výhod:

- Máme k dispozici tolik informací a možností vzdělání, jako žádná generace před námi; otázkou je, jestli tyto informace dokážeme přetavit v poznání a moudré jednání
 - Máme, alespoň v rozvinutých zemích, tak rozvinutý občanský, neziskový, nevládní sektor, jako žádná generace před námi
 - Máme solidně vybudovanou infrastrukturu, která by i při velkých výpadcích energie či při chaotickém společenském vývoji ještě po několik desetiletí na nějaké přijatelné úrovni fungovala
-

Co je pokrok?

- V případě naplnění druhého a/nebo třetího scénáře (udržitelný ústup či anarchie a rozvrat) bude klíčové, jak dnešní mladá generace bude schopna psychologicky vstřebat a přijmout, že růst životní úrovně není přírodní zákon a že má před sebou zcela nové a těžké výzvy v podobě transformace civilizace do nové podoby, která zatím neznáme, jen snad nejasně tušíme.
 - Jinak řečeno, jde o to, jak se dnešní mladá generace dokáže vyrovnat se třemi mylnými předpoklady, na kterých jsme my postavili chápání pokroku
-

Alvin Toffler (1980): Tři mylné předpoklady chápaní pokroku

- Vykořisťování přírody a vláda nad ní jsou správné
 - Lidé jsou vrcholným výtvozem evoluce, princip přirozeného výběru (Darwin) se přenáší i do společenského chápání („nejbohatší a nejmocnější jsou i nejschopnější a nejzasloužilejší“)
 - Dějiny nezvratně směřují k lepšímu životu lidstva
-

Kdo jsme, odkud přicházíme, kam směřujeme?

- Dá se předpokládat, že v této situaci se lidé začnou ptát po smyslu života a pokud jej naleznou, budou schopni velkého nasazení a velkých činů, stejně jako toho byly schopny generace před námi, které např. v raném středověku, po rozpadu západořímské říše, vytvářely novou civilizaci.
- V takové situaci se pravděpodobně dá očekávat náboženské oživení, i když nepůjde zdaleka jen o „idylický proces“ a jak v křesťanství, tak i v jiných náboženstvích se nejspíše objeví řada falešných proroků a hnutí, než se vykrystalizuje podoba např. křesťanství pro 21. století.

Závěr

- Ať už bude vývoj podobný v jednotlivých regionech i globálně kterémukoliv ze tří scénářů (udržitelný rozvoj, udržitelný ústup, společenský rozvrat), nudit se ve 21. století určitě nebudeme.
 - Čím dříve odhodíme dětinskou víru, že se budeme mít materiálně stále lépe, že na to máme dokonce nárok a právo, a že nám to „nějak“ věda a technika určitě zajistí, tím lépe.
-

Děkuji Vám za pozornost

